

ÜÇ SIRA DIŞI JAPON YAZARIN ESERLERİNDE TÜRKİYE İMGELERİ

Ali Volkan ERDEMİR*

Öz

İki yüz altmış yıla yakın kapalılık döneminin ardından Batı'yı tanıma gayretine giren Japonya'da, on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirmi yüzyıl başındaki Türkiye bilgisinin oluşum süreci de merak uyandırıcıdır. Pek çok Japon yazar -Türkiye'de bulunmamışlar da dâhil olmak üzere- eserlerinde Türkiye ile ilgili ögeler kullanmıştır. Bu çalışmada söz konusu eserlerden birkaçı incelenerek ilgili dönemdeki Türkiye bilgisinin niteliği hakkında ipuçları elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Japonya'da Türkiye imgeleri, Tokutomi Roka, Akutagawa Ryūnosuke, Tokuda Shūsei, Japonya, Meiji Dönemi, Şark, İstanbul.

Abstract

Turkish Images in the Works of Three Extraordinary Japanese Writers

Japan, after almost 260 years of isolation, started to get to know more about the West. During this period, namely at the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth centuries, the recognition of Turkey in Japan is remarkable. Many Japanese writers, though just a few of them actually visited Turkey, put Turkish images in their diaries and books. In this article, some of these materials are examined to define some clues for the quality of Turkish images.

Keywords: Japanese Images of Turkey, Tokutomi Roka, Akutagawa Ryūnosuke, Tokuda Shūsei, Japan, the Meiji Era, the Orient, İstanbul.

*Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
averdemir@erciyes.edu.tr

I. Giriş

Tokutomi Roka (1868-1927), Akutagawa Ryūnosuke (1892-1927) ve Tokuda Shūsei (1871-1943), Japonya'nın iki yüz altmış yıla yakın kapalı politikasını sona erdirerek Batı'yı daha yakından tanıma gayreti içine girdiği Meiji Dönemi'ni (1868-1912) yaşamış yazarlardan üçüdür. Bu yazarlar döneme göre sıra dışı olarak değerlendirilen yaşantıları ile de ilgi çekicidirler. Söz konusu yazarların eserlerinde Türkiye öğelerinin incelenmesi, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı Japonya'sındaki Türkiye algısının ipuçlarını edinmeyi olanaklı kılacaktır. Japonya'nın ilk elden Türkiye bilgilerine erişimi de yine bu döneme denk geldiğinden, edinilen ipuçlarının nitelikli olduğu düşünülmektedir.

II. Tokutomi Roka¹

Yazın kariyerine ağabeyi ünlü tarihçi ve gazeteci Tokutomi Ichirō'nun (yazar adı Tokutomi Sohō²) çıkardığı dergide başlayan Tokutomi Kenjirō, eserlerinde Tokutomi Roka mahlasını kullanmıştır. İlk romanı *Guguk Kuşu* (1898) bir gencin ailesinin otoriter dayatmacı tavrına karşı tepkisini konu alır. 1900 yılında *Doğa ve Yaşam* ve 1902 yılında yarı otobiyografik romanı olan *Hatıra Kayıtları*'ndaki temalar Japon gençlerinin siyasi görüşleri, Hıristiyanlık ve romantik aşk üzerine yoğunlaşmıştır.

Tokutomi, günümüzde romanlarından ziyade o günkü Japon toplumuna aykırı gelen yaşantısı ile anılmaktadır. Tolstoy ile mektuplaşmaları sonrası onunla görüşmek için Rusya'ya gitmesi, yine Tolstoy gibi şehir yaşantısından uzaklaşıp kırsal bir yöreye çekilerek yaşamını çiftçi olarak sürdürmeye çalışması gibi örneklendirilebilir. Ayrıca Hıristiyan eşi ile paylaştığı mistik dünya görüşü de, o dönem Japonyası için başkadır. I.

¹ Bu kısım yazarın “İstanbul’da Üç Japon Düşünür” başlıklı makalesinden (*Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 197, ss. 76-82, Mayıs 2010) kısaltılarak aktarılmıştır.

² Tokutomi Sohō gazetecilik ve çeşitli gazete ve dergilerdeki baş editörlük görevlerinin yanı sıra, tarih, uluslararası ilişkiler, biyografi ve edebiyat konularında üç yüz elli kadar makale ve erken dönem Japon tarihi üzerine *Kinsei Nihon Kokumin shi* adlı bir kitap yazdı. 1943 yılında Japon Hükümeti tarafından, edebiyat, kültür ve sanat alanında başarılı görülen kişilere verilen *Kültür Madalyası* ile ödüllendirildi. 1945 yılında ABD tarafından savaş suçu işlediği gerekçesiyle tutuklandı. Dava sonuçlanmadıysa da yaşamının geri kalanını Atami’de ev hapsinde geçirdi. Detaylı bilgi için bkz Ali Volkan Erdemir, *The Japanese View of Turkey during the Meiji Era: A Study Focused on Torajiro Yamada*, yayımlanmamış doktora tezi, Kyoto University, 2007.

Dünya Savaşı bitiminde Versay'da toplantıya katılan devlet adamlarına İngilizce yazdığı mektupta, Tokutomi, ırklar arasında eşitlik olması ve silahsızlanma isteklerini dile getirmiştir.

Tolstoy ile görüşmek üzere 1906 yılının Nisan ayında Yokohama'dan yola çıkan Tokutomi, Filistin üzerinden İstanbul'a geçmiştir. Buradan trenle Balkanlar'a, sonrasında da Rusya'da devam ettiği yolculuğunda nihayet Yasnaya Polyana'da Tolstoy ile buluşmuştur. Görüşmenin ardından Sibiryaya üzerinden Japonya'ya dönmüştür. 20 Haziran tarihinde ayak bastığı İstanbul'da geçirdiği üç günü içeren Türkiye izlenimlerine *Gezi Notları* (1906, Aralık) adlı kitabının 161 ile 165. sayfaları arasında yer vermiştir (Nagaba).

Yerel Bilgi

Tokutomi'ye 1906 yılında İstanbul'da Nakamura Mağazası'nın işletmecilerinden Nakamura Kenjirō rehberlik eder. Böylece yazar, İstanbul'daki belirli bir çevre ile iletişim şansı yakalar. Buradan edindiği izlenimlerin ilkinde şunlar yer alır: "Saray nazırı Ali Beyle tanıştık. Kendisi Nakamura mağazası müdavimlerindenmiş. Bay N.'den Japonca dersi alıyormuş. (...) Ali Bey en az benim kadar İngilizce konuşabiliyor (164)."

Tokutomi, Ali Bey'den öğrendiklerini anı kitabına kaydeder: "Ali Bey'in dediğine göre Kuran-ı Kerim çok karılı evliliğe izin veriyor, ama bunu uygulayanlar sadece Araplar. Türkler sadece bir kadınla evleniyor (165)."

İslam dininin belirli koşullar altında bir erkeğin dört kadınla evlenmesine imkân tanıdığı genel bir bilgidir. Ne var ki, şeriat yönetimi altındaki Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da yaşayan Türk toplumu içinde çok eşliliğin yaygın olmadığı sicil araştırmalarından rahatça anlaşılmaktadır. 1885 yılında İstanbul'da yaşayan erkeklerin sadece % 2,51'i birden fazla kadın ile evli iken, bu oran 1909 yılında % 2,16'ya gerilemiştir (Evren ve Can 116). Dahası 1919-1922 yılları arasında İstanbul'da görev yapmış Amiral Dumesnil'in karısı Vera Dumesnil'in, elli yıldan beri en zengin Türk bile tek kadınla evli (Altındal 49-58) beyanı da Tokutomi'nin iletisinin güvenilirliğini desteklemektedir.

Tokutomi, kırsal yaşamı tercih etmiş olsa da dünya siyasetindeki gelişmeleri takip etmekten geri kalmamıştır: "(...) ve bu yaşlı adam haykırmakta: 'Türkler tümüyle Avrupa'dan atılmalı.' Adil olalım! Haçlıların torunları, hiçbir şekilde Hilal halkından sanki onlar köleleriymiş gibi davranacak kadar üstün değildirlere (165)."

Burada yaşlı adamdan kastedilen İngiliz Liberal Parti Başkanı ve devlet adamı William Ewart Gladstone'dur. Başbakan olarak da görev yapan Gladstone döneminde, İngiliz siyasetinde Osmanlı yerine Rusya ile dayanışma tercih edilmiştir (Akşin 154-165). Tokutomi, Türkiye ile Japonya ilişkisi üzerine görüşünü şöyle belirtir: “Türklerin Japonlara tavrı birdir. Japonlar, Türklerin nefret ettiği Rusları savaşta yenmiştir; Japonya beyaz Avrupalıların burnunu kıran, (Osmanlı ile aynı) Asya'nın bir ülkesidir. İşte bu Türklerin Japonya görüşüdür (Nagaba 165).”

Tokutomi, Türklerin Japonya'ya bakış açısını Rus-Japon Harbinin şekillendirdiğini vurgulamıştır. Batılı bir devlet karşısında Doğulu bir ülkenin zafer kazanması, modernleşmede geri kalmış ve sürekli toprak kaybeden bir ülke için imrendirici bir durumdur. Tuncoku bu konu ile ilgili şunları belirtir (1): “Japonların özellikle Rusları yenışı, Türkleri çok sevindirmiştir. Bu başarıyla Japonya, Doğulu bir devletin, Rusya gibi güçlü bir Batılı devleti yenebileceğini kanıtlamış oluyordu. Üstelik Japonya, kendi öz kültür ve geleneğini koruyarak kalkınıp güçlenmiş, Batı teknik ve uygarlığını, başarıyla aktarabilmişti. Türkiye ve Türkler de, aynı şekilde Orta Doğu'da, ikinci bir Japon mucizesi yaratabilirlerdi.”

Asya, Avrupa ve Afrika'ya yayılan toprakları ile pek çok ulusu içinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalı devletlerle siyasi ve askeri çekişme içinde olduğu şüphe götürmeyen bir gerçek olsa da, Osmanlı'da Batılılar için hiçbir zaman *beyaz Avrupalı* tabiri kullanılmamış olsa gerek. Bu nitelendirme, Rus-Japon Harbi sonrası artan sarı ırk milliyetçiliğinin etkisi altındaki bir Japon tarafından kullanılmıştır. Blumenbach, *On the Variety of Mankind* adlı kitabının 1795 yılındaki baskısında geliştirdiği ırksal sınıflandırma sisteminde, Avrupalılığı (beyaz ırk), Kafkaslıkla değiştirdi. Avrupa, Asya ve Afrika'nın Avrupa'ya yakın kesimlerinde yaşayan bütün açık tenli insanlar buna dâhil oldu. Kafkasyalı sayılmayan Asyalıları ise “Moğol-sarı ırk” (Çin ve Japonya dâhil olmak üzere Asya'da yaşayanların çoğu) olarak belirledi (Haviland ss. 193-194) . Dolayısıyla, Tokutomi burada Avrupa'dan tamamen sökülüp atılmak istenen, Hıristiyan olmayan Osmanlı ile farklı bir ırktan gelen, Hıristiyan olmayan Japonya arasında ortak bir özellik belirleme çabası içindedir.

III. Akutagawa Ryūnosuke³

Tokyo İmparatorluk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1916 yılında mezun olan Akutagawa'nın pek çok

³ Bu kısım yazarın “Japonya'nın Oryantalizmi I” başlıklı yazısından (Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi'nde Sayı 41, ss.66-75, Eylül-Ekim 2011) aktarılmıştır.

dile çevrilen eserleri arasında Türkçede “Burun” (Çeviren H. Can Erkin, İmge Öyküler, Sayı 5, 2005), *Kappa* (Çeviren Oğuz Baykara, Ürün, 2004) “Örümcek Ağı” (Çeviren Alper Vaner, Metis Çeviri, Sayı 12, 1990) ve “Raşomon” (Çeviren Tarık Dursun K., 1996) yer alır (Erkin). Ayrıca, *Raşomon ve Diğer Öyküler* (Çev. Oğuz Baykara, Boğaziçi, Temmuz 2010) bulunmaktadır.

Akutagawa'nın ilk dönem yapıtları insan psikolojisi üzerine yoğunlaşmış, ağırlıkla da bencillik motifi işlenmiştir. Bunlar arasında “Rashōmon” ve “Burun”, tarihsel özellikler taşır. Yazarlığının orta döneminde yazdığı öykülerde “sanat için sanat” ilkesini benimsemiştir. Olgunluk döneminde ise çoğunlukla yaşam ve ölüm konularını ele almıştır. *Kappa* bu dönemin ürünüdür (Richie 260-267).

1927 yılında kendi eliyle yaşamına son veren Akutagawa'nın anısına *Bungei Shunjū* adlı edebiyat, kültür, sanat dergisi tarafından 1945 yılından itibaren, aday gösterilen eserler arasından başarılı bulunan yeni yazarlara, güz ve bahar dönemi olmak üzere yılda iki kez “Akutagawa Ödülü” verilmektedir. Akutagawa'nın kaleminin gücünü belirleyen bir başka örnek ise ünlü yönetmen Kurosawa Akira'nın, Rashōmon öyküsüne çektiği filmidir (1950). Kurosawa bu filmle, Venedik Film Festivali Büyük Ödülü'nü (1951) almakla kalmayıp 1952 yılında En İyi Yabancı Film Oscar Ödülü'nü de kazanmıştır. Dünya sineması tarihi içinde kendine özgün bir yer edinen Kurosawa'nın adının dünyaya ilk kez başarılı bir yönetmen olarak duyurulmasında Akutagawa'nın payının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Akutagawa ve Şark İmgeleri

Akutagawa, Türkiye'ye ayak basmamış olsa da bazı eserleri içinde Şark imgelerini kullanmıştır. *Kappa* adlı kısa romanda iki karakter yaşam tarzları üzerinden karşılaştırılırken birinin sahip olup diğerinin olmadıkları vurgulanır. Bunlar içinde, “ilk çağ Yunan yapımı Tanagra heykelciği, Pers yapımı porselenlerle dolu odanın ortasında Türk yapımı divan” yer almaktadır (1966). “Gölge” (1987) adlı öyküde karakterin bir parmağında inci diğerinde turkuaz mavisini yüzük, “Asakusa Parkı” (1987) adlı öyküde fes, “Toshishun” (1989) adlı öyküde bir Türk kızın altın küpesi kullanırken, “Gezgin Yahudi” (1986) adlı öyküde o dönemler Şark'a giden seyyah ve maceraperestlerden söz edilir.

Akutagawa'nın Çin'e seyahat ettiği bilinmektedir, ancak Türkiye ya da Yakın Doğu'ya seyahat etmemiştir. Ayak basmadığı Yakın Doğu ülkelerinin ilgi çekici öğelerini kullanmakla kalması, onun Said'in ortaya koyduğu sömürüye dayalı Şarkiyatçı gelenek ile ilgili olmadığını gösterir. Bu

ögelerin kullanılmasının temelinde Antoine Galland'ın *Binbir Gece Masalları*'ni 1704-1717 yılları arasında on iki cilt halinde Fransızcaya kazandırmasının etkisiyle de Avrupa'da oluşan Doğu miti geleneği olabilir. *Binbir Gece Masalları*, Japoncaya İngilizceden 1875 yılında çevrilmiş ve büyük ilgi ile okunmuştur.

IV. Tokuda Shūsei

Asıl adı Tokuda Sueo'dur. Eserlerinde doğalcılık akımını benimsemiştir. Ancak Japonya'daki doğalcılık akımı, Batı'dakinden farklıdır; romanların dünyası küçük olup olaylar yazar/ kahramanın yakın çevresiyle sınırlıdır. Konular, toplumun iç çelişkileri üzerine değil kişilerin yeterince olgunlaşmadıklarından dolayı yaşadığı çelişkiler üzerine kurulmuştur (Kato 700). Tokuda'yı diğer Japon doğalcı yazarlardan ayıran, onun eserlerinde yaşamdaki sorunlar için bir çözüm önerisi sunma gayreti içinde olmamasıdır (Nakamura).

II. Dünya Savaşı sırasında mevcut Japon hükümeti, yazarları bir araya getirmeyi amaçlayan bir dernek kurmaya kalkışınca Tokuda'nın o güne değin hiçbir yazarın hükümetten destek almadığını vurgulayarak yaptığı muhalefet ile söz konusu dernek girişimi başarısız kalmıştır. Büyük Kantō Depremi'nin (1923) ardından kaleme aldığı *Faiyagan*'da, yangın söndürme tüpü ile bombayı karıştıran bir bilim adamının yaşamını ironik bir tarzda anlatmasından da anlaşılacağı üzere, dönemine farklı düşen bir eleştiri tarzına sahip bir yazardır. Öte yandan, Tokuda, Japonya P.E.N. Yazarlar Derneği kurucularındandır.

Türk Padişah İle Evliya

5 Temmuz 1900 yılında yayınladığı "Türk Padişah"⁴ adlı öyküde iki zıt karakterdeki padişah ile evliya arasında geçen olay konu edilir.

Padişah şöyle anlatılır: "Eskiden Türkiye'de hırslı bir padişah vardı. Sarayı mücevherlerle işlenmiş mozaiklerle döşeli, tahtı elmaslarla kaplıydı. Yine de bunlarla yetinmeyip, birçok ülkeden çeşitli mücevher getirtme gibi bir huy vardı (57).

Evliyadan ise şöyle söz edilir: "O günlerde Türkiye'de arif bir kişi yaşardı. Bilgili bir kişi olup, siyasetten askeriye, ekonomiden tarıma kadar pek çok konuya vâkıftı. (...) Gerçeğin arayışı içinde olduğundan, adı duyulsun, namı salınsın arzuları olmadığı gibi, bilgisini para karşılığı satma düşüncesinde de değildi. Son derece duru bir kişiydi. Dikkatli bakıldığında

⁴ Bu öyküyü 2005 yılında Kyoto Üniversitesi'nde doktora çalışmamı yürüttüğüm sırada bana ileten Doç. Dr. Misawa Nobuo'ya (Tōyō Üniversitesi) teşekkür ederim.

ne evliyaya ne de bilim adamına benziyordu. Türkiye uçsuz bucaksız bir ülke olsa da, (...) padişah bu yaşlı adamdan haberdar olmuştur (57).”

Öykü bir savaşa giren ülkenin karşılaştığı durum karşısında Padişahın evliyaya danışması ile gelişir.

V. Sonuç Yerine

Japonya’da Türkiye bilgisi oluşumu sürecinde, bilgi kaynaklarının çeşitliliğinden söz edilebilir. Bu yazıda üç Japon yazarın eserlerinden yapılan alıntılarda on dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başı Japonya’ında Türkiye imgeleri, bilginin niteliğine örnek oluşturacak düzeyde incelenmiştir.

Tokutomi Roka’nın gezi notlarındaki Yirminci Yüzyıl başı Türkiyesi izlenimleri, süre olarak 3 gün, mekân olarak ise İstanbul ile sınırlıdır. Ayrıca Tokutomi, Japonya ile Türkiye arasında benzerlikler kurma çabasıdır. Rus-Japon Harbi’nin hemen ardından İstanbul’a gelen Tokutomi’nin, yazar ve birey olarak barışçıl bir kişilik sergilemesine karşın Türkiye notlarındaki siyasi göndermeler, bu üç günlük İstanbul gezisinin sadece bir dinlenme olup olmadığı veya turistik amaç taşıyıp taşımadığı noktalarını sorgular.

Türkiye’de hiç bulunmamış Akutagawa Ryūnosuke’nin Japonya’da oluşan mevcut ortanyal imgeleri kullanarak ilgi çekici Doğu öyküleri yazma amacı güttüğü düşünülmektedir. Bu noktada Akutagawa’nın gözünden yansıyan Türkiye, uzak ve başkaca bir diyar olarak belki de Tokutomi’nin yaklaşımından daha içtendir.

Tokuda Shūsei, yazdığı Türkiye ile ilintili öyküde kendi siyasi duruşunun ipuçlarını verirken, öyküde *Binbir Gece Masalları*’nı aratmayacak Doğu miti motifleri yer almakta, açgözlülük ile bilgelik çatışması işlenmektedir.

Yaşadıkları dönemde yaşam tarzları sıra dışı kabul edilen bu üç Japon yazarın Türkiye ile ilgili yazılarındaki temel noktalar Japonya’da oluşturulmakta olan Türkiye bilgisinin de ipuçlarını vermektedir. Japonya’da bağdaşık bir Türkiye bilgisi yoktur; yazarlar ilgi alanlarına ve aktarmak istediklerine göre arzu ettikleri imgeler ya da somut bilgi içinde kendi seçtikleri tarihsel ve toplumsal öğeleri aktarmışlardır. Bir Japon’un genel Türkiye bilgisini oluştururken hangi yazarın hangi eserini okuduğu ve okuduklarını belirli bir mantık süzgecinden geçirip geçirmediği akla gelen ilk sorulardır. Bu noktada bir ülkeyi ya da ulusu genelleştirme kolaylığına kaçılıp kaçılmayacağı yine okuyucuya kalmakta olup edinilen bilginin niteliği de yazarın ilettiği bilginin kalitesi ile ilgilidir.

KAYNAKÇA

- AKŞİN, Sina. "I. Meşrutiyet Devri", *Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908*. İstanbul: Cem, 1997.
- AKUTAGAWA, Ryūnosuke. *Kappa*. Obunsha, 1966.
- AKUTAGAWA, Ryūnosuke. *Zenshū 4*. Chikuma Bunko, 1987.
- AKUTAGAWA, Ryūnosuke. *Zenshū 6*. Chikuma Bunko, 1987.
- AKUTAGAWA, Ryūnosuke. *Kumo Bo Ito. Toshishun*. 46. baskı. Shinchōsha, 1989.
- AKUTAGAWA, Ryūnosuke. *Zenshū 1*. Chikuma Bunko, 1986.
- ERDEMİR, A.Volkan. "Japonya'nın Oryantalizmi I", *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, Sayı 41, Eylül-Ekim 2011, ss. 66-75.
- ERDEMİR, A.Volkan. "İstanbul'da Üç Japon Düşünür" , *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 197, Mayıs 2010, ss. 76-82.
- ERKİN, H. Can. "Japon Edebiyatında Öykünün Doğuşu: Ryunosuke Akutagava" *İmge Öyküler* Yıl 1, sayı 5, 2005, 94-98.
- EVREN, B. ve Can D. G. *Yabancı Gezginler ve Osmanlı Kadını*. Milliyet, 1997.
- HAVİLAND W., vd. (Editör). *Kültürel Antropoloji* (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu). İstanbul: Kaknüs, 2008.
- KATO, Şuiçi. *Japon Edebiyatı Tarihi*, Çeviren: Oğuz Baykara, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Temmuz 2012.
- NAGABA, Hiroshi. *Kindai Toruko Kenbunroku*, Tokyo: Keio U.P., 2000.
- NAKAMURA, Mitsuo. *Japanese Fiction in The Meiji Era*, Tokyo: Kokusai Bunka Shinkokai, 1966.
- SUGİİ, Mutsurō, *Tokutomi Sohō no Kenkyū*, Tokyo: Housei U.P., 1977.
- TOKUDA, Shūsei. "Toruko Ou no Shomō" *Chūagaku Sekai*, 5 Temmuz 1900. *Tokuda Shūsei Antolojisi* içinde, Yagi Shoten, 2002.
- "TOKUDA Shūsei" Wikipedia. Web, 10 Şubat 2013.
- TUNCOKU, A. Mete. *Güneşin Doğduğu Adalardan Mektup Var, Bir Türk Öğrencinin Japonya İzlenimleri*. Ankara: Türk Japon Üniversiteler Derneği, 1992.
- YERES, Artun. *Bir Akira Kurosawa Klasığı, Rashomon, çekim senaryosu*. İstanbul: Es, 2006.